

Olli Jakonen & Vappu Renko

ESA PIRNES: ”OIKEASTAAN KAIKKI KESKEISET KULTTUURIPOLITIIKAN PERUSTELUT OVAT OLLEET ESILLÄ TAVALLA TAITOISELLA JO HYVIN KAUAN”

Haastattelussa pureudumme syvälle suomalaisen kulttuuripolitiikan ytimeen yhdessä kulttuuriasiainneuvos emeritus, YTT Esa Pirneksen, kanssa. Neljännesvuosisadan ajan Pirnes työskenteli opetus- ja kulttuuriministeriön taide- ja kulttuuripolitiikan osastolla ja nyt, eläkkeelle siirtymisen jälkeen, hän keskusteli kanssamme kulttuuripolitiikan ja -hallinnon kehityksestä, nykytilasta ja hieman tulevaisuudestakin.

Olli Jakonen ja Vappu Renko: Olet opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuriasiainneuvos emeritus. Kuvaisitko tiiviisti urapolkuasi: miten päädyit työskentelemään valtion kulttuurihallinnossa ja millaisissa tehtävissä ehdit siellä toimia? Mikä on erityisesti painunut mieleen työstä kulttuurihallinnossa?

Esa Pirnes:

Opiskelin 1970- ja 1980-luvun taitteen molemmin puolin Jyväskylän yliopistossa, jossa vaikutti tuolloin vahvana ns. sivistysyliopistoliike. Siihen kuului kriittisyys silloista hallinnollistunutta politiikkakäsitystä kohtaan, minkä yliopistokontekstissa koettiin uhkaavan klassista sivistysajattelua. Hallinnon puolestaan koettiin byrokratisoituneen liikaa. Oli siksi niin itselleni kuin kavereillenikin yllätys, että päädyin – satumien myötä, kuten usein käy – hallintoon töihin.

Ensin työskentelin silloisessa Keski-Suomen lääninhallituksessa ja sieltä siirryin opetusministeriöön vuonna 1998. Lääninhallituksessa, ja lyhyen aikaa aluksi myös ministeriössä, toimin

viestintätehtävissä. 25 vuotta ehdin kuitenkin työskennellä ministeriön kulttuuripolitiikan osastolla, tosin viitisen vuotta tuosta ajasta niin, että puolet virasta olin ministeriön palveluksessa ja toisen puolen Jyväskylän yliopistolla tutkijana. Kulttuuripolitiikan osastolla työskentelin strategisten toimien, erilaisten ohjelma- ja työryhmätöiden parissa sekä tiedolla johtamiseen liittyvissä tehtävissä. Selkein yksittäinen tehtävä alkuvuosien jälkeen oli kulttuuripolitiikan sektoritutkimusvastaavana toimiminen ja kulttuuripoliittisen tutkimuksen seuraaminen laajemminkin. Olin mukana myös erilaisissa koko valtioneuvostoa koskevissa ennakointiprosesseissa ja tiedontuotantoasioissa.

Mieleenpainuvin asia liittyy tuohon erityisvastuuseen kulttuuripolitiikan sektoritutkimuksesta. Kun aloitin kulttuuripolitiikan osastolla, pääsin mukaan Ritva Mitchellin kulttuuripolitiikan sektoritutkimusta koskeneen selvitystyön tukiryhmään. Selvitystyön seurauksena syntyi Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore, jonka ohjausvas-

taava ministeriössä ehdin myöhemmin olla runsaan 15 vuoden ajan. Oli suuri ilo seurata – ja osaltaan varmaan vaikuttaakin siihen – että Cuporesta on kehittynyt olemassaoloaikanaan selkeästi hahmottuva ja hyvin toimiva sektoritutkimustoimija osaksi kulttuurin toimialakenttää ja sen rakennetta.

Toinen asia, jonka haluan mainita, liittyy ministeriön nimen muuttamiseen opetusministeriöstä opetus- ja kulttuuriministeriöksi. Ehkä pieni askel ihmiskunnalle, mutta merkittävä kulttuurialalle ja -hallinnolle. Siihen, millä käsitteillä asioita tunnustetaan, liittyy tosiasioiden tunnustamisen ulottuvuus, ja tuossa nimenmuutoksessa kulminoitui aika pitkällinen kulttuurin ja sen merkityksen puolesta puhumisen "jumputus".

Valtion kulttuurihallinto on ulkopuolelta katsottuna muuttunut vuosien varrella organisaattiorakenteiden sekä vaikkapa ohjaustapojen osalta. Esimerkiksi vaikuttavuus ja strategisuus on tuotu vahvasti mukaan ainakin ajatuksen tasolla. Miten valtion kulttuurihallinto ja siellä työskentely ehti urasi aikana muuttua ministeriön sisältä katsottuna? Millaisia ovat keskeiset havaitsemasi muutokset tai kehityskulut?

Organisaattiorakenne on tosiaan ehtinyt muuttua moneen kertaan, mutta se näyttää kuuluvan organisaatioiden elämään. Aloittaessani ministeriössä kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan asiat oli juuri yhdistetty samalle osastolle. Siinä oli tietty vahva ideansa näiden politiikka-alueiden yhteisten rajapintojen tunnistamisesta, esimerkiksi kansalaisyhteiskunta-toimintojen osalta. Kun itse tein myöhemmin väitöskirjani laajasta kulttuurin käsitteestä kulttuuripolitiikan lähdekäsitteenä ja kulttuuripolitiikan identifioinnin perustana, niin tuossa organisaattiorakenteessa voi nähdä häiveen tästäkin. Sittenmin toisaalta kulttuu-

ripolitiikka ja toisaalta liikunta- ja nuorisopolitiikka eriytettiin omiksi osastoikseen. Siinä toki hyvä puoli on hallinnonalan ja siten myös käytännön toiminnan selkeämpi rajautuminen, mutta siinä menetetään kurrottautuminen eri toimi- ja hallinnonaloja yhdistäviin asioihin ja niiden mahdolliseen yhteiseen edistämiseen.

Odotus strategisesta toiminnasta ja eri toimien yhteiskunnallisen vaikuttavuuden todentamisen vaatimus lisääntyivät kaiken aikaa ministeriötyöurani aikana. Näihin liittyi myös ns. tiedolla johtamisen esiin tuominen vuosituhannen vaihteen tienoilla. Jo aiemmin julkiseenkin hallintoon oli tuotu tulosohjausideologia siihen liittyvine käytäntöineen.

Nämä ovat lähtökohtaisesti kaikki kannatettavia asioita, mutta niiden toteuttaminen kaikkea muuta kuin yksiselitteistä. Tulosjohtaminen tuli tutuksi jo 1990-luvun taitteessa Keski-Suomen lääninhallituksessa, joka oli silloin yksi tuon "uuden ihmeellisen opin" kokeiluvirastoista julkishallinnossa. Itse olen aina suhtautunut siihen tietyllä varauksella. Hyvää siinä oli ja on, että se pakottaa ajattelemaan hallinnonkin asioita tavoite- ja seurantatietoisesti; se on siis lähtökohtaisesti hyvä ajattelun avartamisen väline. Sen sijaan tulosohjauksen tiukka "ideologinen" toteuttaminen voi toimia päinvastaiseen suuntaan kahlitsemalla ajattelua ja toimintaa juuri noiden välineiden asettamiin usein aika kapeisiin raameihin. Nähdäkseni kulttuuripolitiikassa tulosohjausta ei ole sovellettu kovin orjallisesti, missä toimialan luonteesta on ollut

etua. Ja tämä on hyvä asia.

Strategisuus on ehdottomasti hyvä tavoite, mutta sen toteuttamisen ministeriöpolitiikassa tekee hyvin haasteelliseksi se, että

ministeriö on poliittisesti johdettu organisaatio. Poliitiikasta strategisuus on aika kaukana. Voisi kai sanoa hieman kyynisesti, että politiikkaohjauksessa strategisuus on sitä, että halutaan tehdä toisin kuin edelliset vallanpitäjät ovat tehneet.

” **Politiikkaohjauksessa strategisuus on sitä, että halutaan tehdä toisin kuin edelliset vallanpitäjät ovat tehneet.**

Toiminnan yhteiskunnallisen ja muun vaikuttavuuden todentamisessa on kulttuuripolitiikassa myös omat haasteensa. Sekin johtuu toisaalta toimialan luonteesta: vaikuttavuutta ei voida todentaa samalla tavalla ja samoilla aikajäniteillä kuin joillain muilla toimi- ja hallinnonaloilla. Toisaalta vaikuttavuuden todentamisessa edistyminen edellyttäisi huomattavasti nähtyä vahvempaa resursointia tiedontuotantoon ja tutkimukseen.

Suomalaista kulttuuripolitiikkaa on monesti kutsuttu rakenteiltaan ja sisällöiltään vakaaksi, jopa jähmeäksi. Millainen on oma näkemyksesi poliitikkojen roolista kulttuurihallinnon ohjauksessa: näkyvätkö

erilaiset puoluepoliittiset painotukset valtion kulttuurihallinnossa ja onko tässä nähtävissä muutosta ajan saatossa? Miltä kulttuuripolitiikan poliittisuus näyttää kulttuurihallinnosta käsin? Onko kulttuuriministerin puolueella väliä?

Vaikka tuossa edellä sanoin, että strategisuus poliittisesti johdetussa organisaatiossa on sitä, että tehdään juuri toisin kuin edelliset vallanpitäjät ovat tehneet, niin oman kokemukseni mukaan kulttuuripolitiikassa tätä tapahtuu käytännössä melko vähän. Pyrkimystä kyllä voi olla, kun uusi ministeri poliittisine sidoksineen aloittaa työnsä, mutta aika pian toiminta asettuu samoihin pääuomiin kuin edeltäjillä.

Ehkä tämä on juuri sitä kulttuuripolitiikan vakautta tai jähmeyttä. Sitä voi toki pohtia, onko se hyvä vai huono asia, tai onko kyse siitä, että poliitikoilla ei kenties joistain puheistaan huolimatta ole lopultakaan suurta paloa – tai kykyä? – lähteä muuttamaan totuttuja rakenteita ja toimintamalleja. Toki kulttuuripoliittisia painotuserojakin on, mutta käytännössä ne oman kokemukseni mukaan ovat rajoittuneet enemmän siihen, miltä oma ministerityö näyttää kuin että voimakkaasti muutettaisiin asioita. Selvin poikkeus on virka- ja muut nimitykset. Niissä jokainen poliittinen regiimi haluaa käyt-

tää valtaansa.

Vielä puolueista ja politiikasta: Kulttuuriministerin salkkua on usein kutsuttu ”kevyeksi” verrattuna moneen muuhun ministerinpestiin ja esitetty, ettei puolueilla olisi tähän salkkuun erityistä kiinnostusta. Ylipäättään kulttuuripolitiikkaan viitataan usein sellaisena politiikanalana, joka ei poliitikkoja juuri kiinnostaisi. Onko näkemyksesi mukaan tässä väitteessä perää? Kiinnostaako kulttuuripolitiikka puolueita ja jos ei, miksi?

Tätä on hyvin vaikea luotettavasti arvioida, kun ei ole selkeää mittatikkua sitä varten.

Tuntumani on, että yksilötasolla monilla poliitikoilla on kiinnostusta kulttuuriin enemmän kuin yleensä ajatellaan. Meillä on ollut Suomessa esimerkiksi kulttuurista yleisesti tai jostain sen osa-alueelta kiinnostuneita ja kompetentteja pääministereitä, kuten vaikkapa Kalevi Sorsa tai Paavo Lipponen. Matti Vanhanen on tällä hetkellä Kansalliskammerin hallituksen puheenjohtaja.

On toinen asia, miten yksilötason kiinnostus näkyy puolueiden toiminnassa ja linjauksissa. Totta varmastikin on, että niiden agendalla kulttuuripolitiikka ei nouse kovin korkealle. Onko kyse kulttuuripolitiikan sektori- ja rahoituskoon heijastumisesta agendaan vai siitä, että puolueissa laajemmin ei ole painetta ja työntöä nostaa kulttuuripoliittisia kysymyksiä vahvemmin esiin? Kulttuuriministereistä en osaa sanoa, kuinka paljon itse kukin on ollut kiinnostunut kulttuurista ennen tehtävään tuloaan, mutta tehtävässä toimiessaan kiinnostusta on ollut kaikilla riittävästi tehtävän asianmukaiseen hoitamiseen.

Oman kokemukseni valossa toteaisin vielä sen, että ei vain poliitikkojen keskuudessa vaan muutoinkin poliittishallinnollisissa maailmassa varsinaista kulttuurin vähättelyä tapaa nykyisin enää hyvin harvoin. Toisaalta äskettäin tehty

kysely osoitti, että ei arvostus valtiollisten ja kunnallisten päätöksentekijöiden ja vaikuttajien keskuudessa ole myöskään niin hyvällä tasolla, etteikö kulttuurin ja kulttuuripolitiikan merkityksen puolesta pitäisi edelleen tehdä vaikuttamistyötä.

Väitöskirjassasi (2008) käsittelet laajaa kulttuurin käsitettä kulttuuripolitiikan perusteluna. Samalla pohdit taide- ja laajemman kulttuuripolitiikan suhdetta. Miten näet kapean taideperustaisen ja toisaalta laajemman kulttuurikäsitteen perustelujen muuttuneen suomalaisessa kulttuuripolitiikassa tämän jälkeen: ovatko painotukset muuttuneet ja jos, miten?

Painotukset kulttuuripolitiikan piirissä eivät ole sanottavasti muuttuneet. On ehkä hyvä huomata, että oikeastaan kaikki keskeiset kulttuuripolitiikan perustelut ovat olleet esillä tavalla tai toisella jo hyvin kauan. Ei vaikkapa kulttuurin hyvinvoinnillisia tai taloudellisia vaikutuksia ole keksitty vasta 2000-luvulla, mutta niistä puhutaan enemmän ja osin uusilla käsitteillä. Myös näkökulma, josta käsin vaikutuksia katsotaan, on jonkin verran muuttunut. Esimerkiksi kulttuurinen animointi, innoittaminen ja elävöittäminen olivat aiemmin käsitteitä, joilla saatettiin tähdätä käytännössä hyvinvoinnillisiin ja elinympäristöllisiin tavoitteisiin, mutta asioita katsottiin taiteesta ja kulttuurista käsin. Nyt käsitteet ja näkökulma lähtevät enemmän terveys- ja hyvinvointipoliittisesta suunnasta taiteeseen ja kulttuuriin päin.

Minun tutkimukseni tarkoitus oli tarkastella yleisemmin ja teoreettisestikin kulttuurin ja (muun) yhteiskunnan rajapintaa ja suhdetta. Käytännöllisenä kysymyksenä tämä johtaa kulttuuripolitiikan aseman ja läpäisevyyden tarkastelemiseen yhteiskuntapolitiikassa. Tähän liittyvät myös sektoripolitiikkojen väliset suhteet. Muotoilin tarkastelun kysymyksenä kulttuurin politiikasta, joka lähtökohtaisesti – käsiteanalyysin pohjalta – voisi tuottaa laa-

jempaa kulttuurilähtöistä politiikkaa kuin mitä kulttuuripolitiikka edustaa vakiintuneessa sektorihallinnollisessa mielessä.

Merkittävää edistymistä tässä suhteessa ei ole tapahtunut, eikä sellaista taida olla näköpiirissäkään. Toki kyseessä onkin vaativa haaste. Suomalaisessa kontekstissa sellaisen ('kulttuurin politiikan', kuten tutkimuksessani nimesin) mahdollisuus voisi avautua parhaiten silloin, jos löydettäisiin uudestaan klassinen sivistyspoliittinen ymmärrys ja tahtotila, toki nyky maailmaan sovellettuna. Paikallisemmalla tasolla siihen voisi päästä myös (elin)ympäristöllisestä ajattelutavasta käsin, mutta esimerkiksi 'cultural plan' -tyyppinen toimintakaan ei ole saanut kunnolla jalansijaa.

Pitkään on keskusteltu valtioneuvostotason kulttuuripolitiikkavastuista eri politiikan aloilla. Esimerkkejä kulttuuripolitiikassa ovat esimerkiksi luovan talouden ja kulttuurihyvinvoinnin painotukset ja niihin liittyvien toimenpiteiden toteutus. Väitöskirjassasi viittaat kulttuuripolitiikkaan ”onnellisena jäniksenä sektoriansassa”. Miten ajattelet tilanteesta nyt: onko kulttuurikysymyksiä pystytty tuomaan osaksi muiden hal-

limonalojen toimintaa ja toisaalta onko ns. sektorikulttuuripolitiikka pystynyt muuttamaan omia toimintatapojaan tai jopa laajentumaan?

” Kulttuuripolitiikkaa käsitellään ja kohdellaan vain yhtenä sektoripolitiikkana.

Onnellisella jäniksellä sektoriansassa viittasin siihen, että kulttuuripolitiikka on saanut tunnustetun ja vakiintuneen paikan yhteiskuntapolitiikassa osana muita sektoripolitiikkoja – mikä on 'onnellinen' asia kulttuuripolitiikan kannalta – mutta tämä on samalla johtanut siihen, että sitä myös käsitellään ja kohdellaan vain yhtenä sektoripolitiikkana. Tämä merkitsee sitä, että esimerkiksi budjettipolitiikassa kulttuuripolitiikka saa lähtökohtaisesti ja suurin piirtein oman totutun osansa mukaisen osuuden yhteiskuntapolitiikan eduista ja haitoista. Hyvinä aikoina voidaan saada lisärahoitustakin ja muuta suopeutta, mutta kun tehdään leikkauksia ja

säästöjä, ne kohdistuvat kulttuuripolitiikkaankin perustelipa koronakriisin vaikutuksia ja alan jälleenrakennustarpeita selvittänyt työryhmä miten tahansa alan kehittämisen tarpeita.

Hieman edellistä jatkaen: Koronapandemiarajoitusten aikaan moni kulttuuritoimija kertoi näkemyksensä, että päättäjät eivät Suomessa arvosta kulttuurialaa tai ymmärrä sen yhteiskunnallista merkitystä. Miten näet, että kulttuurin merkitystä ja siihen kykytyvän politiikan ymmärrystä voisi levittää nykyistä laajemmalle poliittishallinnollisessa systeemissä?

Annanko optimistisen vai pessimistisen vastauksen? Pessimistinen vastaus voisi olla se, että kun em. kulttuurialan jälleenrakennus- ja kehittämistarpeita käsitellyt työryhmä kirjoitti raporttinsa vuonna 2022, se kiinnitti huomionsa nimenomaan argumentoinnin ja viestinnän tapaan. Haluttiin puhua kulttuurin ja kulttuuripolitiikan merkityksestä niin selkeästi ja havainnollisesti (lyhyestikin, että jaksettaisiin lukea) kuin mahdollista. Raportti oli suunnattu nimenomaan päätöksentekijöille ja puolueille huomioitavaksi uuden hallituskauden ohjelmassa. Itse kukin voi arvioida, minkä verran ja millä tavoin raportin teesit ja esitykset näkyvät hallitusohjelmassa.

Kulttuurin merkityksen perusteluaineistoa löytyy riittämiin, sekä tuollaisessa liki selkokiekisessä muodossa että laajemmin esimerkiksi tutkimuksissa, joten tätä reittiä pitkin ei taideta päästä paljoa pitemmälle ymmärryksen lisäämisessä. Toki tätä perustelutyötä pitää silti jatkaa ja toistaa aina vaan.

Yksi varteenotettava mahdollisuus saada kulttuurialan viestiä eteenpäin olisi pyrkiä ja päästä sellaisiin ehkä yllättäviinkin pöytiin, joista voitaisiin saada tukea ja ymmärrystä omalle asialle. Itselläni oli työurallani tilaisuus osallistua valtioneuvoston ennakoituvuuteen, jonka puitteissa ennakoitiin yhteiskunnan tulevia kehityssuuntia ja valmisteltiin aina uusia vaalikausia varten toimintaympäristömuutoskuvaukset ja ns. tulevaisuuskuvaukset. 2010-luvun taitteen tienoilla havahduin, kun puolustus- ja sisäministeriön edustajat puhuivat osallisuudesta,

osallistumisesta ja yhteisöllisyydestä yhteiskunnallisina haasteina. Minun oli helppo puhua teemasta heidän kanssaan ja saada kulttuurinkin asialle ymmärrystä, kun teema oli niin tuttu kulttuuripolitiikassa. Kun ajattelee yhteiskuntien kehitystä niin maailmalla kuin meilläkin tuon jälkeen, on helppo ymmärtää, miksi juuri noilla hallinnonaloilla teemaan oli havahduttu.

Poikkihallinnollisuuden merkitystä on korostettu enenevässä määrin kulttuuripolitiikassa kuten myös muilla politiikkasektoreilla. Kulttuuriasioita on valtionhallinnossa jaettu opetus- ja kulttuuriministeriön lisäksi etenkin työ- ja elinkeinoministeriöön (mm. luova talous) sekä sosiaali- ja terveystieteisiin (mm. kulttuurihyvinvointi). Miten ministeriöiden välinen yhteistyö kulttuuripolitiikassa mielestäsi käytännössä toimii ja miten sitä voisi edelleen kehittää?

Sektoripolitiikka valtionhallinnossa on voimissaan ja paikoin jopa korostunut uudelleen. Toisaalta esimerkiksi kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistämisen nimissä on pystytty jonkin verran nytkäyttämään aitaan opetus- ja kulttuuriministeriön ja sosiaali- ja terveystieteiden välillä, mutta varsinaisiin rakenteellisiin ratkaisuihin ei olla päästy.

Luovan talouden politiikka on oma tapauksensa. Siitä on taidettu tehdä kaikilla viimeisimmillä hallituskausilla ohjelma, selvitys, tiekartta tai vastaava, ja sellainen näyttää taas olevan tekeillä kulttuuripoliittisen selonteon yhteydessä. Ehkä tämä kertoo jotain, millaisesta asiasta ja haasteesta tässä on kysymys. Asiakaan ei ole helppo, mutta ei ainakaan hallinnonalarajojen ylittäminen eikä toiminta- ja rahoitusvastuiden rakentaminen uusiin asemiin.

Aiemmin mainitsemani kulttuurialan jälleenrakennus- ja kehittämistarpeita selvittänyt työryhmä esitti, "että perustetaan vaikutusvaltainen neuvotteleva, aloitteita, linjauksia ja seuranta tekevä elin, jossa on edustajat kulttuurin ja luovien alojen kannalta keskeisistä ministeriöistä sekä toimijoista". Vaikka tämä voi näyttää byrokraattiselta tieltä, niin ehdotuksessa on potentiaalia parilla ehdolla. Ensinnäkin, jos tuollainen elin todellakin on riittävän korkeal-

la poliittisella ja/tai hallinnollisella tasolla, jotta vastuu näkyy ja tuntuu ja jotta käsiteltävät nousvat asiat osaksi keskeisesti seurattuja politiikkavastuita. Toiseksi yhteistyöelimen työhön on tarpeen liittää ihan vaikka tulosohjausideologian mukaisesti linjauksista ja toimista sopiminen, niiden ylös kirjaaminen ja niiden seuranta siten, että toteutumattomista asioista "rangaitaan", eli ne laitetaan uudestaan toteutettaviksi, kunnes ne toteutuvat, tai jos eivät toteudu, se on myös perusteltava näkyvästi.

Valtion rahoituskokonaisuudessa kulttuurin osuus on tutkitusti suhteellisen pieni. Samaan aikaan kulttuuritoimijat korostavat mielellään usein, miten vähällä rahalla saadaan valtavasti aikaan. Keskustelu julkisesta kulttuurirahoituksesta on parhaillaan erityisen aktiivista hallituksen säästöjen ja veikkausrahoituksen muutoksen takia: esimerkiksi kulttuurin yhteisöavustuksia sekä kuntien valtionosuuksia uhkaavat leikkaukset. Miten valtion kulttuurihallinnon näkökulmasta ajattelet, että kulttuuritoimijoiden kannattaisi perustella kulttuurirahoituksen tarvetta päättäjille? Keskittyykö keskustelu jopa liikaa julkiseen rahoitukseen tai sen vähyyteen?

Rahakeskustelu on kulttuurialalle hankala asia, jos sitä ajattelee vaikuttavuuden näkökulmasta – millainen argumentointi tuottaa paremman tuloksen, vai tuottaako mikään? On tietysti helppoa vaatia lisää rahaa, tai sanoa, että "miksi meiltä aina leikataan ensimmäisenä". En ole koskaan ollut varma, kuinka kestävä argumentti tuo jälkimmäinen on. Aikojen saatossa on leikkattu monilta muiltakin, joskus varmaankin aiemminkin ja suhteellisesti enemmänkin kuin kulttuurilta. Kuten aiemmin totesin, tunnustettu sektoriasema lähtökohtaisesti takaa sen, että alaa kohdellaan jota kuinkin samoin periaattein ja toimin kuin muitakin aloja.

Toisaalta kaikki muutkin alat nostavat äläkän, jos niiltä leikataan, tai vaativat lisää rahoitusta omille tarpeilleen. Tämä kai on ns. maailman meno näiltä osin. Ja kyllä, olen sen "yksi prosentti valtiontalousarvion menoista kulttuurille" -vaatimuksen takana, jonka sekä toimialan kenttä että opetus- ja kulttuuriministeriö ovat esittäneet. Se on sopivankokoinen mittatikka, ei kulttuurin merkityksen ja sen kasvun kannalta perustelematon, mutta ei myöskään kohtuuton. Prosenttivaatimus on tosin siinä mielessä myös pulmallinen, kun sen prosentin laskemiseen vaikuttavat myös rakenteelliset budjettimuutokset, jotka vaikeuttavat vertailuja vuosista toisiin. Budjettirakenteiden erilaisuus vaikeuttaa puolestaan kansainvälisiä vertailuja ja niihin perustuvia vaatimuksia, joten tarkempiakin tarkasteluja tarvitaan vaatimusten tueksi.

Noin siis kulttuuribudjetin kokonaistasolla. Oma kysymyksensä ovat sitten yksittäiset menokohteet ja niihin liittyvät lisärahoitusvaatimukset tai leikkausten vastustamiset. Näitä koskevissa leikkauksissa voi tapahtua kohtalokkaitakin virheitä. Kulttuurialan monissa menokohteissa on usein kysymys hyvin pienistä

rahamääristä, jolloin toimialaa tuntemattomille voi syntyä helposti käsitys, että silloin on samalla kysymys myös pienestä ja tarpeettomasta toiminnasta tai toimesta. Näin taitaa olla tällä hetkellä vähälevikkisen laatukirjallisuuden ostotuen ja siihen liittyen esimerkiksi selkokirjallisuuden tuen kanssa. Tämänkaltaisten (pienien) menoerien puolesta argumentointi on erittäin tarpeellista, koska näitä tunnetaan ja ymmärretään huonosti.

Taas toisaalta, ei kulttuurialan kannata näytettyä myöskään kaiken vastustajana, vaan kannattaa olla myös proaktiivinen kulttuurialan rahoitusta koskevassa keskustelussa. Tämän hetken yleinen leikkauskeskustelu on paikoin aika villiä. Varsinkin sosiaalisessa mediassa esimerkiksi Suomen Akatemian rahoittamia tutkimushankkeita repostellaan ja räävitään tätä nykyä surutta pelkkien otsikoiden tai hankekuvaustiivistysten perusteella. Voisin veikata, että vastaavaa tulee tapahtumaan erilaisten kulttuu-

” Olen sen ”yksi prosentti valtiontalousarvion menoista kulttuurille” -vaatimuksen takana.

rialan rahoituskohteiden kanssa. Tikunnokkaan nostettaneen erityisesti aiemmin veikkausvoitovaroain rahoitettuja kohteita, järjestötukia ja muita sellaisia. Näiden kohdalla toimialan kannattaisi itsekin käydä keskustelua ja testata argumentoinnin kestävyyttä eri rahoituskohteiden suhteen. Ehkä siinä samalla nousisi omaehtoisestikin ajatuksia toimintojen kehittämiseksi tarvittaessa myös säästötarkoituksessa.

Kulttuuripoliitiikan tutkimusta tehdään lukuisilla tahoilla ja tieteenaloilla. Opetus- ja kulttuuriministeriön oma julkaisusarja on myös aktiivinen kulttuuripoliittisen tiedon välittäjä. Millaisena näet tutkimuksen merkityksen valtion kulttuurihallinnon toiminnalle? Saadaanko tutkimustuloksista relevanttia tietoa ja voidaanko niitä hyödyntää käytännössä?

Tutkimus on tärkeää. Alussa jo viittasin kulttuuripoliitiikan sektoritutkimukseen. Cupore toimii nykyisin hyvin ammattitaitoisesti, mikä tarkoittaa tutkimusosaamisen lisäksi myös sitä, että tunnetaan riittävän hyvin hallinnon ja politiikan järjestelmiä ja toimintoja. Tämä tuo tutkimuksille uskottavuutta, mutta ei vähennä kriittisenkään tutkimusotteen harjoittamista, pikemminkin päinvastoin. Akateeminen tutkimus operoi laajemmalla kentällä, ja kulttuuripoliittisesti kiinnostavaa tietoa tuotetaan monilla eri tieteen ja tutkimuksen aloilla.

Tutkimustiedon hyödynnettävyyden kannalta kulttuuripoliitiikan sektoritutkimus tuottaa paljon tärkeää ja relevanttia tietoa kulttuurihallinnon ja -politiikan käyttöön, se on selvää. Cuporessa on kiinnitetty viime vuosina myös paljon huomiota tutkimustiedon viestinnälliseen ulottuvuuteen, mikä on hyvä asia.

Ongelma tutkimustiedon hyödynnettävyydessä on usein hyödyntäjäpuolella. Esimerkiksi ministeriössä työmäärä ja -tahti on usein niin kiivas, että tutkimustietoa ei ehditä riittävästi käsitellä ja prosessoida, kun mietitään omia linjauksia ja toimia. Ehkä parhaiten tutkimustieto tulee tosiaan hyödynnettyä – kuten kysymyksessä viitataan – erilaisissa työryhmitöissä ja niiden julkaisuissa. Vastuullinen työryhmä,

usein käytännössä sen sihteeri, pyrki hyödyntämään käsiteltävää asiaa koskevaa tutkimustietoa, varsinkin jos käsiteltävä asia on selkeästi rajautuva. Laajemmissa kulttuuripoliittisissa selvityksissä tutkimustietoa voi olla jopa vaikeampi hyödyntää, kun tieto on moninaista ja sen kerääminen ja työstäminen käsiteltävään asiakokonaisuuteen sopivaksi on työläämpää.

Yleisempi pulma, eikä siis vain tai erityisesti kulttuurialaa koskien, on se, että tutkimustietoon suhtaudutaan joskus hallinnossa ja oletettavasti vielä enemmän politiikassa huolettomasti tai tarkoitushakuisesti. Noukitaan yksittäinen itselle tai toimialalle suotuista tietoa ja sitä levitetään vähän joka paikkaan, jolloin

” Ongelma tutkimustiedon hyödynnettävyydessä on usein hyödyntäjäpuolella.

mahdollisesti alkuvaiheessa vielä mukana ollut tiedon konteksti tai tulkintakehys katoaa. Tai käsitellään eri menetelmin tai tavoin tuotettuja tietoja ikään kuin tasavertaisesti. Tiukoihin tutkimuskriteereihin perustuva tieto ja esimerkiksi tutkimus- tai selvitysaselmaltaan eri tavalla tuotettu konsulttietieto eivät ole välttämättä vertailukelpoisia. Erityisesti tilastotietojen käyttöön liittyy paljon epäselvyyksiä, jos ei oteta huomioon sitä, millä menetelmillä tieto on tuotettu ja mitä ja millä ehdoin se mitätin asiaa tarkkaan ottaen koskee.

Opetus- ja kulttuuriministeriössä koordinoidaan parhaillaan päivitetyn kulttuuripoliittisen selonteon (ja rinnalla toteutettavan luovien alojen kasvustrategian) valmistelua. Selontekoja on tehty toistuvasti, mutta aikajänneet ovat olleet pitkiä; viimeisin selonteko on vuodelta 2011. Millaisia ovat kokemuksesi aiemmista selontekoprosesseista ministeriössä? Miten selonteko voi parhaimmillaan vaikuttaa kulttuuripoliitiikkaan ja mitä tarvitaan, jotta se olisi mahdollisimman vaikuttava?

Olin mukana vuoden 2011 selontekotyöryhmän sihteeristössä (työryhmän ehdotus selonteko-

si valmistui ja valtioneuvosto antoi selonteon vuonna 2010, eduskunnan kannanotto valmistui vuonna 2011). Vastaavankaltainen prosessi oli vuonna 2002 valmistunut taide- ja taiteilijapolitiittinen ohjelma, josta valtioneuvosto teki periaatepäätöksen ja josta käytiin eduskuntakeskustelua. Monissa muissakin vastaavissa kulttuuripolitiikkaa laajasti käsittelevissä prosesseissa olen ollut mukana, mutta niissä ei ole ollut suoraa eduskuntakäsittelyä.

Kokemukseni on se, että selontekoja tai ohjelmia valmistelevat työryhmät ovat hyvin paneutuvia ja vastuullisia. Ylensä niissä koetaan saada kokonaisuus haltuun ja linjauksia ja toimenpide-ehdotuksia tehdään aktiivisesti. Kääntöpuolena on ehkä se, että silloin kun tarvittaisiin keskittymistä keskeisimpiin asioihin ja linjauksiin sekä priorisointeja, se ei tahdo oikein onnistua. Mukaan halutaan kaikki mahdolliset asiat, mitä kulttuuripolitiikkaan katsotaan kuuluviksi tai jotka ovat ajankohtaisia. Viestinnällisesti ja siten vaikuttavuuden kannalta tämä ei ole välttämättä toimivin ratkaisu.

Tuosta em. selonteosta on todettava, että eduskunta ei varsinaisesti edellyttänyt selonteon toteuttamista sellaisenaan. Se hyväksyi päätöksensä sivustavaliokunnan mietinnön mukaisen kannanoton, johon oli nostettu kahdeksan selonteossa mainittua toimenpidettä. Niitä voi pitää eduskunnan priorisointeina, mutta ne eivät puolestaan olleet erityisen strategisia tai temaattisia vaan yksittäisiä poimintoja laajasta kattauksesta. Osa niistä oli "ikuisuus-kysymyksiä" tai yleisluontoisia, kuten taiteilijoiden sosiaaliturvan kehittäminen ja taide- ja taitoaineiden aseman vahvistaminen, osa yk-

” Pitäisi olla joku selkeä mekanismi, jolla selonteon linjaukset pidetään elossa ja toimintaa ohjaavina.

sityiskohtaisia tai ajankohtaisia, kuten Taiteen keskustoimikunnan muuttaminen Taiteen edistämiskeskukseksi ja toimenpiteiden lisääminen nettipiratismin estämiseksi.

Selonteot ja vastaavat merkittävät linjauksdokumentit vaikuttavat kulttuuripolitiikkaan näyttämällä kehittämisen suuntaa, mutta riskinä on niiden jääminen taka-alalle melko pian valmistumisensa jälkeen. Pitäisi olla joku selkeä mekanismi, jolla selonteon linjaukset pidetään elossa ja toimintaa ohjaavina.

Yksi syy unohtumiselle tai liian vähäiselle vaikuttavuudelle on se, että hallitusohjelmat ja niiden toteuttaminen ajavat käytännön politiikassa ja hallinnollisessa toiminnassa pitemmän aikavälin linjausten ohi. Hallitusohjelmien toteutumista seurataan nykyisin hyvin tarkkaan, ja totta kai kullakin ministerillä on oman alansa hallitusohjelmakirjausten toteutumisessa maineensa pelissä. Hallitusohjelmien ongelma on kuitenkin se, että niihin valikoituu vain osa tärkeistä asioista, joista jotkut ovat yksittäisiä ja osin varmaan sattumanvaraisiaakin. Ne eivät välttämättä ole ristiriidassa vaikkapa kulloisenkin viimeisimmän selonteon tai muun keskeisen linjauksdokumentin kanssa, mutta tuskinpa ohjelmia on myöskään valmisteltu strategisesti linjausten mukaisesti.

Suomalaista kulttuuripolitiikkaa hahmotetaan usein pitkinä linjoina, jotka kytkeytyvät laajempiin yhteiskunnallisiin kehityskulkuihin. Miten näet kulttuuripolitiikan vaikuttaneen suomalaisen yhteiskuntaan oman urasi aikana? Entä miten näet kulttuuripolitiikan tulevaisuuden: millaisia uusia linjoja on mahdollisesti muodostumassa?

Pitäydyn tässäkin "sektoriansa"-näkemyksessäni. Tunnustettuna toimi- ja hallinnonalana kulttuuripolitiikka on pysynyt muun kehityksen kerkassa ja antanut näin yhteiskunnan kehityskulkuihin oman panoksensa. Sitä on vaikeampi arvioida, onko kehitykseen pystytty antamaan enemmän tai vähemmän kuin minkä sektoriosan mukainen

(vaikutus)valta antaa tilan. Ollaanko siis muun kehityksen peesaajia ja sopeutujia vai johdatelijoita ja edelläkävijöitä? Kysymyksen viittaamien pitkien linjojen nimeämiset ja kuvaukset

(kansallisvaltiollinen, hyvinvointivaltiollinen ja markkina- tai kilpailuvaltiollinen vaihe) eivät vielä anna vastausta tähän kysymykseen, vaan pikemminkin seuraavat yleisiä yhteiskunnallisia kehitysvaiheita ja jättävät kysymyksen vaikutussuhteesta tarkemman kulttuuripoliittisen tutkimuksen tehtäväksi.

Sen voi sanoa, että vaikka kulttuuripoliitika on kulkenut yleisen kehityksen virrassa, niin sen piirissä on kyetty sekä edistämään kulttuurin tarpeista itsestään lähteviä kehittämisen mahdollisuuksia ja kehityskuluja että tarvittaessa varauksellistamaan ja kenties vastustamaan-kin kaikkein yksioikoisimpia yleisiä hallinnollispoliittisia tulkintoja ja menettelyjä, mm. kilpailuvaltiollisessa kehitysvaiheessa koskien vaikkapa tuulosohjausta. Katson siten, että kulttuuripoliitikka on vähintään pitänyt päänsä pinnalla yleisten yhteiskunnallisten kehityskulkujen virroissa ja pyörteissä ja parhaimmillaan pystynyt myös kiinnittämään muiden huomiota omaan uintisuoritukseensa.

Nykyistä kehitystilaa voi kai kutsua hybridimalliksi, jossa vaikuttavat sekä kansallisvaltiolliset, hyvinvointivaltiolliset että kilpailuvaltiolliset tendenssit. Näiden lisäksi vaikuttavat myös yliaikakautiset taiteen itseisarvoisuudesta lähtevät tendenssit. Näen itse tällaisen "hybridisyyden" myönteisenä asiana ja itse asiassa kulttuuripoliitikan voimana ja onnistumisen lähteenäkin, ja uskon että näin tulee olemaan myös jatkossa. Varmaan jossain vaiheessa tunnistautuu taas jokin uusi yleisyhteiskunnallinen ja kulttuuripoliittinen kehitysvaihe, mutta tietynlainen monikärkisyys tai -kerroksisuus kulttuuripoliitikassa uskoakseni säilyy. Sitä en rohkene ennustaa, millainen on seuraava vaihe, mutta varmasti se liittyy tavalla tai toisella digitaaliseen maailmaan. Mutta eiköhän sekin asetu uudeksi kerrokseksi aiempien lomaan.

Valtion kulttuurihallinnossa vaikuttaa olevan meneillään sukupolvenvaihdos. Samalla esimerkiksi kulttuuri- ja taidepolitiikan osaston

henkilöstömäärä näyttää jatkuvasti vähentyneen, kun osa viroista on jätetty täyttämättä. Miten näet valtion kulttuurihallinnon tulevaisuuden: mitä kulttuurihallinnon toiminta myös jatkossa edellyttää ja mitä tulevaisuuden virkahenkilöiltä vaaditaan?

Sukupolvenvaihdokset taitavat olla liukuvia ja jatkuvia, kun huomaa itsekkin sellaisen osaksi asettuneen, eivät siis mitään yhtäkkisiä ja vain aika ajoin tapahtuvia. Kulttuurihallinnon tulevaisuus noudattelee sekin yleisiä yhteiskuntapoliittisia, ja tässä tapauksessa siis hallintoa, koskevia virtauksia.

” Strategisen työtteen osaaminen koskee tulevaisuudessa virkamiestyötä laajasti.

Paineet hallinnon supistamiselle ovat nykynäkymin ilmeisiä, joskaan ei varmaan niin dramaattisesti toteutuvia kuin joistain poliittisista heitoista

ja räväkimmistä kansalaismielipeiteistä voisi päätellä. Eivät mitkään hallintorakenteet tietenkään pyhiä ja koskemattomia saa olla, mutta esimerkiksi muutosten tavoittelussa usein helpo-pona ratkaisuna esitettyyn suuruuden ekonomiaan on syytä suhtautua kriittisesti. Siis siihen, että isot yksiköt olisivat tehokkaampia kustannuksellisesti tai toiminnallisesti kuin pienet. Joskus näinkin voi olla, mutta ei läheskään aina. Kulttuuripoliittisen sektoritutkimuksen järjestämissä on toimivuudessaan hyvä esimerkki pienuuden ekonomiasta.

Jos ajattelee ministeriön kulttuurihallinnossa tarvittavaa virkamiesmäärää ja -osaamista tulevaisuudessa, niin siihen vaikuttaa aika paljon se, mitä tapahtuu valtionavustusrahoitukselle ja -käytännöille. Valtionavustuksethan ovat merkittävä osa kulttuurialan rahoitusmekanismeja, ja niiden käsittelyprosessit työllistävät paljon virkamiehiä. Valtionavustuspolitiikkaan kohdistuu kuitenkin tätä nykyä – ja lähivuosina entistäkin enemmän, jos leikkauspaineet kasvavat – painetta sekä poliittisella kentällä että kansalaismielipeiteessä. Paineesta ja kritiikistä suuri osa perustuu väärin käsityksiin, mutta yhtä kaikki, perkaamista saattaa olla edessä. Sa-

maan aikaan valtionavustusten käsittelyprosessi ollen digitalisoimassa. Nämä kehitystekijät tullevat vaikuttamaan työnkuviin. Luulen, että laajempien kokonaisuuksien ymmärtämisen ja

strategisen työtteen osaamisen edellytys tulee koskemaan tulevaisuudessa virkamiestyötä aika laajasti.

Lue lisää:

Pirnes, Esa, 2008. Merkityksellinen kulttuuri ja kulttuuripolitiikka: laaja kulttuurin käsite kulttuuripolitiikan perusteluna. Jyväskylän yliopisto. URL: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/18544/9789513930851.pdf?sequence=1&isAllowed=y>